

Systemy knihoven,
spolupráce knihoven,
regionální funkce knihoven

V. Pillerová, Knihovnický institut NK ČR

KNIHOVNY V ČR

- **Knihovny ve veřejné a soukromé sféře**
- **Komu knihovny slouží?** (pro koho byly zřízeny?) **nejširší veřejnost**, pouze odbornou veřejnost, vlastní zaměstnance, studenty = pro uzavřenou společnost, členy spolku, pracovníky podniku a pod.)
soukromé
- **Specializace knihovního fondu obsahová, druhová a specializace služeb:** technická, lékařská, školní, vysokoškolská, univerzální, slepecká, zvuková knihovna, artotéka.
- Hovoříme o **sítích knihoven** (školní, zdravotní, Akademie věd, vysokoškolské, veřejné atd.)

Knihovní zákon

- **Zákon č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb ([knihovní zákon](#))**, do určité míry vymezuje články systému knihoven a jejich činnost.
- Tento systém se nejprve vytvářel několik let neformálně

System knihoven v ČR tvoří

- Národní knihovna ČR
  - Moravská zemská knihovna v Brně
  - Knihovna K. E. Macana
  - Krajské knihovny
  - Základní knihovny
  - Specializované knihovny
-
- **§ 3 zák. 257/2001 Sb., knihovní zákon**
  - **Na základě zápisu do evidence u MK ČR**

[Národní knihovna České republiky](#)

Je knihovnou s univerzálním knihovním fondem doplněným specializovanými fondy. Národní knihovna trvale uchovává konzervační a historický fond. Je centrem systému knihoven, kde vykonává koordinační, odborné, informační, vzdělávací, analytické, výzkumné, standardizační, metodické a poradenské činnosti.

[Knihovna a tiskárna pro nevidomé K.E.Macana](#)

Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana je knihovnou s univerzálním knihovním fondem; garantuje zabezpečení a poskytování služeb.

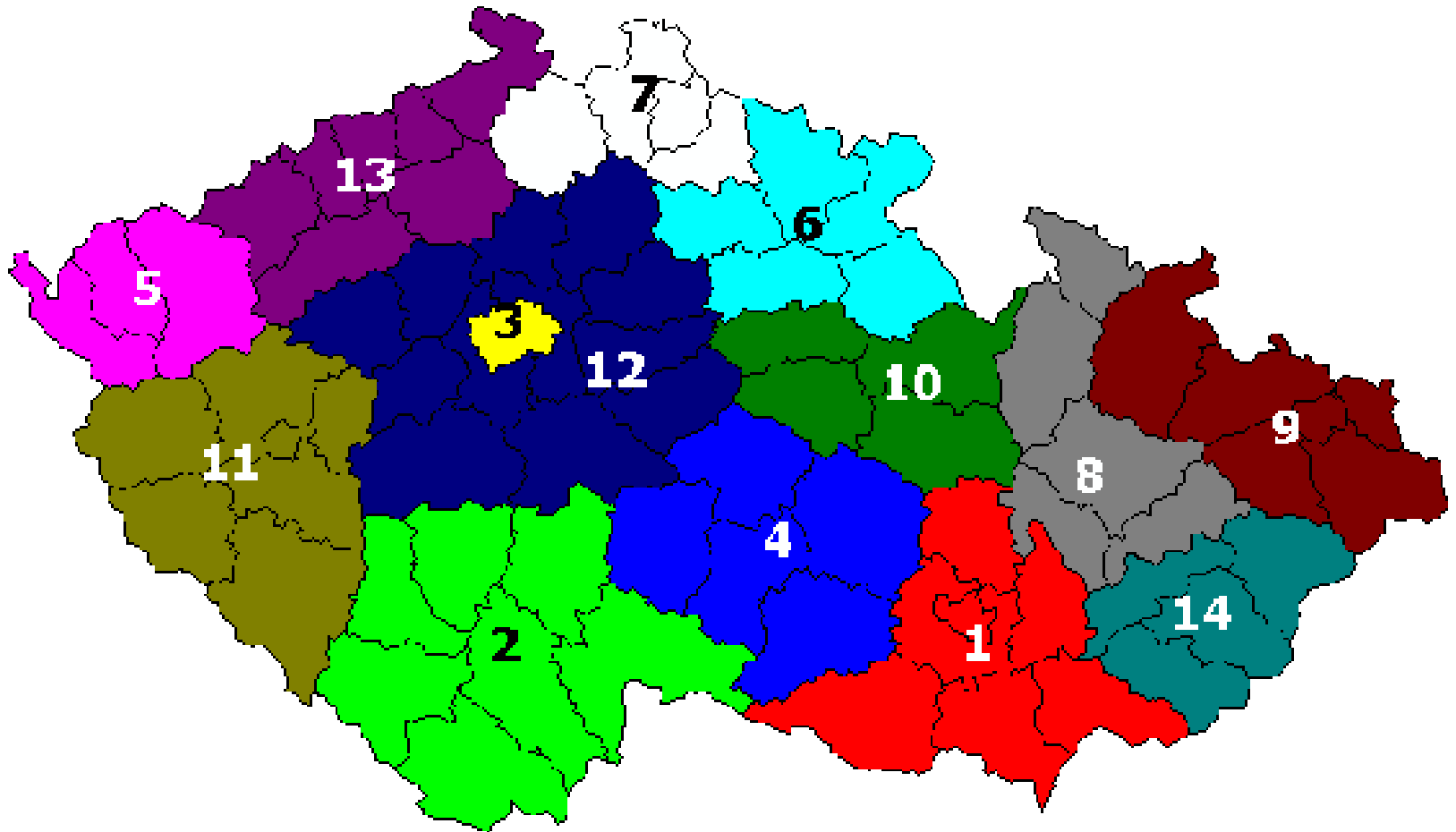
[Moravská zemská knihovna v Brně](#)

Je knihovnou s univerzálním knihovním fondem, případně doplněným specializovanými fondy; trvale uchovává konzervační fond a historický fond. Plní funkci krajské knihovny v Jihomoravském kraji.

KRAJSKÉ KNIHOVNY

- Zřízené příslušným orgánem kraje
- Mezi krajské knihovny jsou zařazeny bývalé státní vědecké knihovny. Jejich význam se liší v závislosti na rozsahu a skladbě fondu, zpravidla však mají univerzální zaměření svého fondu.
- Krajská knihovna má povinnost zajišťovat pro další knihovny v kraji (základní) tzv. regionální služby (vzdělávání knihovníků v regionech, provoz krajských vzdělávacích center; řešení problematiky výměnných fondů, organizace, evidence, dopravy a financování; krajské systémy meziknihovních výpůjčních služeb; kontroly projektů VISK...).
- Tyto knihovny mohou také plnit v místě svého sídla funkci základní knihovny, v tomto případě zajišťují též veřejné knihovnické a informační služby obce.

14 krajů = 14 krajských knihoven

C) Základní knihovny

Základní knihovny jsou knihovny s univerzálním knihovním fondem nebo se specializovaným knihovním fondem a jsou součástí systému knihoven vykonávající informační, kulturní a vzdělávací činnosti.

D) Specializované knihovny

Vedle univerzálních knihoven existují velké knihovny specializované, které se snaží doplňovat v relativní úplnosti svůj fond podle stanoveného profilu. Mohou být řízené státními organizacemi nebo působící v rámci jiných subjektů (např. vysoké školy). Spolupracují s knihovnami v oblasti své specializace při zavádění nových technologií v oblasti zajištění veřejných knihovnických a informačních služeb.

PŘEHLED EV. KNIHOVEN

KNIHOVNY	2014
Počet evidovaných knihoven na MK ČR	6098
z toho obecní, městské, krajské, národní	5595
ostatní (muzejní, knihovny nemocnic, soukromých firem, archivů, NPÚ, vysokoškolské, ústavů, Akademie věd atd.)*	503
* zdaleka ne všechny knihovny daných sítí knihoven	

Vstoupit do systému knihoven je

- Dobrovolným rozhodnutím zřizovatele/provozovatele (žádost o evidenci)
- Projevem vůle provozovatele poskytovat služby veřejnosti za rovných podmínek – tím dosáhne stát své povinnosti zajistit občanům právo na rovný přístup ke kulturním hodnotám, informacích, vzdělání atd. ...

Evidence knihoven na Ministerstvu kultury ČR

CO JE POTŘEBA:

- doklad o zřízení (zřizovací listina, zápis ze zastupitelstva, rozhodnutí vedení nebo představenstva,...)
- **knihovní řád** (jaké služby poskytuje a za jakých podmínek je poskytuje, sankce za jejich porušení)
  - nesmí být v rozporu s knihovním zákonem, zejm. nesmí být diskriminující
  - musí řešit otázku ochrany osobních údajů
  - může obsahovat pokyny práce s výpočetní technikou
  - jeho součástí je ceník těch služeb, které nejsou poskytovány bezplatně

PROČ

- možnost žádat dotaci z peněžních prostředků státního rozpočtu,
- mohou při revizi knihovních fondů využít výjimky ze zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví
- za evidované knihovny sjednává Národní knihovna ČR smlouvy s ochrannými autorskými organizacemi

Jaké knihovny tvoří systém?

SPECIALIZOVANÉ KNIHOVNY

- knihovny zaměřené na jednotlivé obory lidského vědění - knihovny technické, lékařské, právnické, pedagogické, zemědělské, potravinářské, muzejní apod.).
- snaží se doplňovat v relativní úplnosti svůj fond podle stanoveného profilu.
- Zaměření knižního fondu vyplývá z činnosti institucí, které je zřizují - mohou to být knihovny řízené státními úřady nebo působící v rámci jiných subjektů (univerzit, vysokých škol, vědeckých institucí, muzeí, galerií, archivů...).
- Jsou určeny pro užší čtenářskou obec.

SÍTĚ SPECIALIZOVANÝCH KNIHOVEN

- Specializované knihovny a základní knihovny se specializovanými knihovními fondy
- vytvářejí sítě knihoven, které jsou orientovány na zajištění specializovaných informačních potřeb (např. vysokoškolské knihovny, knihovny Akademie věd České republiky, lékařské knihovny, muzejní knihovny)
- nebo budují kooperační systémy za účelem optimalizace přístupu k informačním zdrojům a vytváření systémů vyspělých informačně knihovnických služeb v celostátním i nadnárodním měřítku.
- Tyto knihovny mají rozhodující význam pro zajištění přístupu k odborným informacím a tvoří přirozenou infrastrukturu výzkumu a vývoje a odborného, zejména terciárního vzdělávání.

OSTATNÍ KNIHOVNY

Vysokoškolské knihovny – knihovny se specializovaným fondem tištěných i elektronických zdrojů zaměřeným na zabezpečení vyučovaných oborů, nejen z hlediska získání informací, ale i rozvoje daného oboru v rámci výzkumných prací. Systém knihoven jedné vysoké školy se většinou skládá z knihoven jednotlivých fakult a ústřední knihovny, která garantuje dostupnost a rozvoj nabízených služeb v rámci školy. Služby jsou poskytovány vyučujícím, ostatním zaměstnancům školy a studentům. Většina vysokoškolských knihoven poskytuje služby i zájemcům z řad veřejnosti v souladu se svým knihovním řádem.

OSTATNÍ KNIHOVNY

- **Specializované knihovny umístěné v neveřejných objektech** – knihovny výrobních a obchodních organizací, výzkumných ústavů, nemocnic atd. Knihovny se specializovaným fondem tištěných i elektronických zdrojů. Služby poskytují většinou v rámci své organizace (instituce), pro ostatní zájemce z řad veřejnosti v souladu se svými pravidly, které mohou být uveřejněny v knihovním řádu. Doporučujeme přímý kontakt na výkonného pracovníka, který poskytne přesné informace.

OSTATNÍ KNIHOVNY

- **Zámecké knihovny** – knihovny umístěné v konkrétním objektu (státním nebo soukromém) nebo knihovny, které jsou ve správě Národního muzea v Praze. Služby poskytují většinou na základě dohody k badatelským účelům. Doporučujeme přímý kontakt na správce sbírky.

Školní knihovny – knihovny pro žáky a učitele základních, středních nebo vyšších odborných škol, zřizované a udržované z rozpočtu školy. Jejich hlavním úkolem je informační a dokumentační zabezpečení vyučovacího procesu. Mohou mít dvě samostatné části - knihovnu učitelskou a žakovskou. Služby poskytují pouze v rámci školy.

SPECIALIZOVANÉ KNIHOVNY

- **Ústřední a odborné knihovny**

Tak jsou označeny velké specializované knihovny, jejichž knihovní fondy tvoří vědecká a odborná literatura určitého oboru a oborů příbuzných. Jejimi uživateli se může stát každý občan.

- [Národní pedagogická knihovna Komenského v Praze](#)
- [Národní technická knihovna v Praze](#)
- [Národní lékařská knihovna](#)
- [Zemědělská a potravinářská knihovna v Praze](#)
- [Knihovna Akademie věd ČR](#)

SPECIALIZOVANÉ KNIHOVNY

- **Další specializované knihovny**
- Jsou to např. odborné knihovny výzkumných ústavů, ústavů Akademie věd ČR, podniková informační střediska, muzejní, galerijní, archivní, klášterní, zámecké knihovny, školní knihovny a další. Jejich knihovní fondy jsou oborově vymezené podle zaměření institucí, které je zřizují. Pro zajištění potřeb studentů a pracovníků vysokých škol jsou tyto fondy často dobrým doplňujícím zdrojem.
- [Parlamentní knihovna ČR](#)
- [Knihovna Národního technického muzea](#)
- [Knihovna Matematického ústavu AV ČR](#)
- [Knihovna Fyzikálního ústavu AV ČR](#)
- [Knihovna Národní galerie v Praze](#)
- [Knihovna Národního archivu](#)
- [Strahovská knihovna](#)
- [Zámecká knihovna v Českém Krumlově](#)

Sledované sítě knihoven

	2014
Knihovny zdravotnických zařízení	115
Vysokoškolské knihovny	62
Školní knihovny	3 717
Knihovny Akademie věd ČR	61
Knihovny muzeí a galerií	235
Veřejné knihovny	5 381

SHRNUTÍ

- Dobře funguje systém veřejných knihoven a některých jiných sítí.
- Neexistují přesně stanovené vazby mezi všemi druhy knihoven a některé knihovny jsou i opominuty (např. školní knihovny).
- Důsledkem je roztržitost ve financování, v metodické pomoci a koordinaci spolupráce.
- Různé knihovny jsou na různém vývojovém stupni nejen z hlediska technického a technologického, ale i co se týče knihovních fondů a poskytují služby na nestejně úrovni.

Skupiny knihoven stejného typu

- Jak vznikaly aneb Trocha historie

Spolkové, muzejní, obecní, vysokoškolské, školní, při ústavech Akademie věd, lékařské, podnikové, administrativní ...

- Význam knihovnických zákonů pro vznik, rozvoj a organizaci knihovnictví

- Potřeba spolupráce, dělby práce, resp. využívání finančních prostředků

Tři knihovnické zákony

1919 – zákon o knihovnách obecních

1959 – zákon o jednotné soustavě knihoven

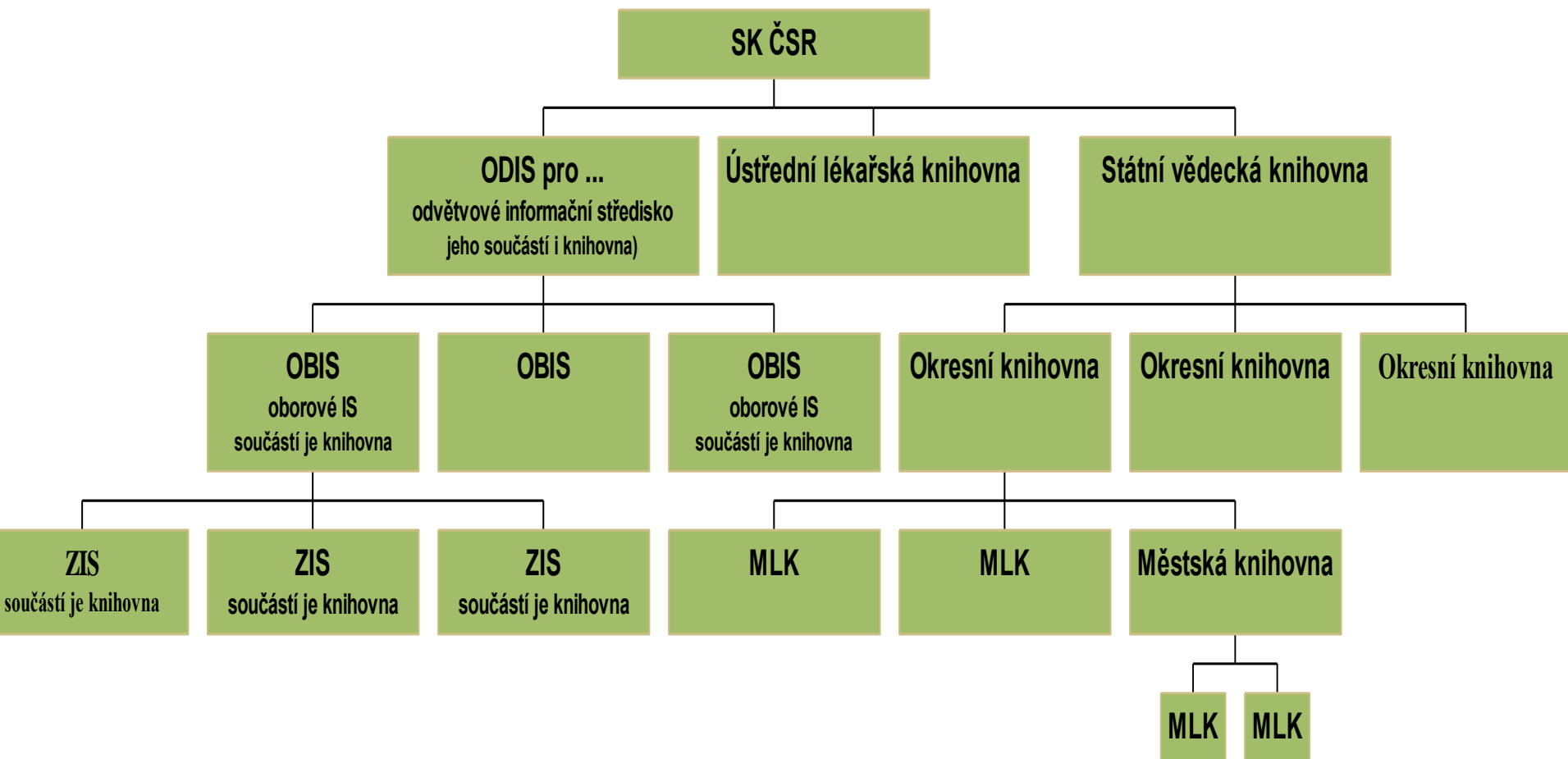
2001 - zákon o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb – 257/2001 Sb.

Před rokem 1989

- Systém metodické činnosti a působnost jeho jednotlivých článků
- Státní knihovna ČSR (ústřední knihovna jednotné soustavy knihoven ČSR)
- Ústřední knihovny sítě
- Ústřední knihovny krajů
- Okresní knihovny
- Střediskové knihovny

Organizace knihoven dříve (do r. 1989)

- 90. léta 20. století rozpad JSK
- Zánik krajských úřadů – mnohde konec metodické práce na úrovni kraje
- Transformace veřejné správy (m.j. okresních úřadů) – změny zřizovatelů knihoven
- Rozpad okresních systémů knihoven
- [Prostějovská výzva](#)

- Automatizace knihovnických služeb – vznik LANia
- Internetizace – PIK (průzkum DEMMA v roce 2000)
- Granty – RISK,VISK

Program podpory výkonu RF

Usnesení vlády č. 68 z 16.1. 2002

Obsahoval:

- Cíle Programu
- Způsob rozdělení dotací z Programu
- Pravidla poskytování a podmínky použití dotace
- Standardy pro výkon regionálních funkcí

- Program podpory základních knihoven systému knihoven ČR zvaný **REGIONÁLNÍ FUNKCE KNIHOVEN**
- Příklad formalizované spolupráce knihoven

Regionální funkce veřejných knihoven

- knihovny zřízené orgány veřejné správy: obecní, městské, krajské, NK ČR
tvorí síť – cca 6 000 knihoven
- spolupráce a koordinace upravena všemi KZ
- <http://ipk.nkp.cz/programy-podpory/regionalni-funkce-verejnych-knihoven>

Pomoc větších menším

Jaké knihovny tvoří systém?

Regionální funkce – pomoc velkých malým

- 4 600 knihoven v obcích – „dobrovolníci“
- Bez pomoci profesionálů se neobejdou
- RF v roce 2014 plnilo 14 krajských knihoven a 86 pověřených knihoven
- Obsluhováno bylo celkem 5 987 knihoven

Regionální funkce (RF) knihoven

Definice: písm. h) § 2 zák.č. 257/2001 Sb.

... v jejichž rámci krajská knihovna a další jí pověřené knihovny poskytují základním knihovnám v kraji především poradenské, vzdělávací a koordinační služby, budují výměnné fondy a zapůjčují výměnné soubory knihovních dokumentů a provádějí další činnosti napomáhající rozvoji knihoven a jejich VKIS

Krajské knihovny – nositelky RF

- § 11, odst. 3 KZ

krajská knihovna plní a koordinuje plnění RF
vybraných základních *(pověřených)* knihoven v kraji.
Smlouva o přenesení RF na vybrané základní
(pověřené) knihovny musí mít písemnou formu.

Plnění regionálních funkcí a jeho koordinaci **zajišťuje**
kraj z peněžních prostředků svého rozpočtu

Národní knihovna

- § 9, odst. 2, písm. g KZ
zabezpečuje celostátní koordinaci regionálních funkcí a vyhodnocuje jejich plnění

Cíle Programu podpory RF

- Zajistit dostupnost VKIS ve všech místech ČR
- Vyrovnání rozdílů v úrovni poskytování VKIS ve městech a malých obcích
- Zajištění kvality a kontinuity ...
- Odstranění diferencí v úrovni VKIS mezi jednotlivými regiony a kraji
- Účelná dělba práce a koordinace odborných činností v krajích

Cíle Programu podpory RF

- Efektivní využití veřejných finančních prostředků
- Garance průběžné aktualizace knihovního fondu veřejných knihoven v regionu
- Udržení odborného standardu služeb v knihovnách regionu
- Garance kvalifikačního růstu pracovníků knihoven (celoživotní vzdělávání)

Způsob rozdělování dotace

- Z celkové částky
- 5% rezerva

Ze zbytku

- 55 % - částka na 1 obyvatele x počet obyvatel v regionu
- 45% - částka na 1 knihovnu x počet knihoven

Standardy výkonu RF

1. Poradenská a konzultační činnost, metodické návštěvy, plány, rozborů
2. Statistika a hodnocení knihovnických činností
3. Vzdělávání knihovníků, semináře, porady
4. Tvorba VF, cirkulace, distribuce
5. Nákup a zpracování KF z prostředků provozovatele (obce) a jejich distribuce
6. Servis automatizovaných knihovních systémů (AKS)
7. Pomoc při revizi a aktualizaci KF

Pravidla poskytování dotace

- „Není to nároková dotace – dodržet pravidla
- Žádost na MK ČR, rozpočet, počet obsluhovaných knihoven, činnosti, cíle...
- Nakládá se s nimi jako s dotací (grantem)
- Nutno podat Zprávu a vyúčtovat, používat finance na to, na co je stát poskytl!!“

[Nařízení vlády č. 288/2002 Sb.,](#)

Pravidla poskytování dotací na podporu knihoven
novela - **Od 1.1.2005 – RF plně financují
a řídí kraje**

Od 1.1.2005 kraje

- Odpovědnost přešla na kraje
- S novelou zákona o rozpočtovém určení daní –
objem finančních prostředků na kraje
- Zcela na rozhodnutí příslušných krajských
zastupitelstev, jak s částkou naloží
- MK ČR vydává [Metodický pokyn ...](#)

RF pod krajskou samosprávou

Kraje financují, rozhodují (bohužel i mění):

- o formě financování
- o výši finančních prostředků, způsobu dělení
- o pověřených kn., obsahu smluv o pověření
- o celkové podobě, rozsahu, službách
- o kontrole a vykazování činnosti

Vše na webech 13 krajských knihoven a MLP např. :

[SVK v Kladně](#) [KVK v Liberci](#) [SVK Ústí nad Labem](#)

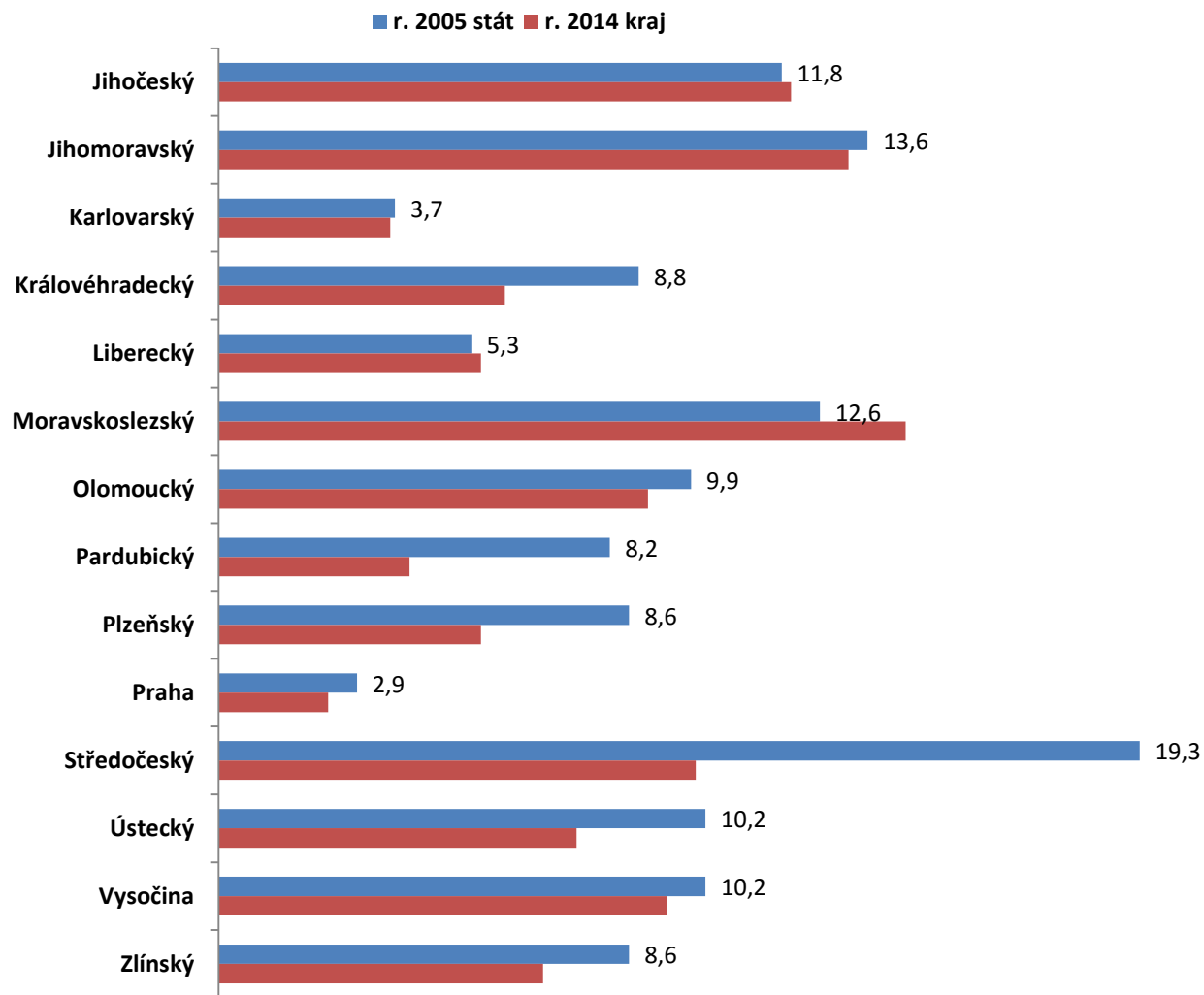
Koordinační a hodnotící funkce NK

- [Regionální funkce veřejných knihoven](#)
- Sekce (SDRUK) pro regionální funkce
- Výroční zprávy
- Dokumenty
- Konzultace, semináře, vzdělávání v rámci RF
- Sledování vývoje – řešení obecných trendů

RF – nenahraditelné, nepostradatelné

- Pro rozvoj nejpočetnější skupiny knihoven ČR
nejmenší knihovny i knihovny s profesionálními
pracovníky
- Pomoc i v rámci celého systému

Vývoj financování regionálních funkcí knihoven (mil. Kč)

RF výměnné fondy

Výměnné fondy - využívání

	2009	2013	2014
Obsloužené knihovny	5 299	5 201	5 311
Počet souborů	20 958	22 612	23 008
K.j. celkem	1 182 925	1 282 123	1 322 562
Náklady na nákup VF z krajské dotace	39 446 042	28 828 198	27 944 497
Roční přírůstek	240 186	195 019	190 014

RF vzdělávání

Vzdělávání				
	2009	2013	2014	
Obsloužené knihovny	3 947	3 529	3 691	
Počet akcí v rámci RF	628	536	590	
Počet účastníků	8 259	8 034	8 541	
Počet hodin	2 892	2 256	2 463	

Další příklady

formalizované institucionální spolupráce

- <http://www.nkp.cz/>
- Souborné katalogy
- Jmenné authority – využívání, tvorba
- „Společenství“ knihoven za účelem získání multilicencí na vstup do elektr. bází např., ale i NDK ...

Spolupráce na půdě spolkové

<http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=02>
[Spolky-sdruzeni-konsorcia.htm](#)

- [SKIP](#)
- [SDRUK](#)
- [AKVŠ](#)
- [Sekce knihoven při AMG](#)

STATISTIKA KNIHOVEN

Sběr statistických dat o knihovnách

- Veřejné (státu, ÚZS) , muzejní, ostatní knihovny – NIPOS výkaz Kult (MK)12-01 , elektronicky
- Školní a vysokoškolské knihovny - ÚIV
- Knihovny ústavů AV ČR – AV ČR
- Lékařské knihovny – NLK

STATISTIKA KNIHOVEN

- Statistický výkaz knihovny
  - Kult (MK) 12-01
- Podle zákona č. 89/1995 Sb. o státní statistické službě a navazující vyhlášky
- Posílá do NIPOS (Národní informační a poradenské středisko, zřizuje MK ČR)
- Deník knihovny (zdroj pro statistiku, obsahuje definice)

VYUŽITÍ STATISTIKY

Celostátní, krajské

- Trendy
- Standardy VKIS
- Benchmarking

Jednotlivých knihoven

- Mohou sledovat pro svou potřebu výsledky své knihovny, knihoven ve svém regionu atd.